

ЗМІСТ / CONTENT

Невпинний плин часу і змін в заповідній природі асканійської оази	4–7	Time and changes run fast in the reserved nature of the Askanian oasis
Січень	8–15	January
Лютий	16–23	February
Березень	24–31	March
Квітень	32–39	April
Травень	40–49	May
Червень	50–59	June
Липень	60–69	July
Серпень	70–79	August
Вересень	80–91	September
Жовтень	92–105	October
Листопад	106–113	November
Грудень	114–125	December
Природні аномалії та катаклізми	127–142	Natural anomalies and disasters
Перелік посилань	143	Reference list

Невпинний плин часу і змін в заповідній природі асканійської оази

Time and changes run fast in the reserved nature of the Askanian oasis

Людська діяльність, за словами засновника Національної академії наук України та вчення про біосферу планети Земля Володимира Івановича Вернадського, вже у ХХ столітті стала потужною геологічною силою, яка здатна швидко змінювати перебіг природних процесів на локальному, регіональному і планетарному рівнях. Зміни в часі протікання природних процесів, які можуть суттєво зашкодити існуванню нинішньої цивілізації, змушують людство вивчати та прогнозувати їх наслідки, а також здійснювати заходи зі сповільнення впливу негативних чинників. Найкраще дослідження природних процесів проводити при наявності еталонних екосистем, де природа збереглася у найменш порушеному

стані. Вже у другій половині ХІХ століття розпочато їх виявлення та запроваджена така форма збереження як заповідання. До теперішнього часу людство нічого кращого не винайшло, і така практика збереження природного середовища набуває все більшого розвитку у всіх країнах світу, реалізуючись у природних та біосферних заповідниках, національних природних парках, об'єктах Смарагдової мережі Європи та водно-болотяних угіддях міжнародного значення, що охороняються за Рамсарською конвенцією і тому подібних проектах.

В південних степах України такою охоронюваною територією є Біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені його фундатора Фрідріха Едуардовича

*Композицію з хвойних
вкрила зимова ковдра*

*The composition of conifers
under the winter cover.*

Фальц-Фейна. Вже майже два століття вона знаходиться під увагою натуралістів, вчених – ботаніків, зоологів, дендрологів, екологів, ґрунтознавців, які описували сезонні природні процеси на видових і екосистемних рівнях, що дало змогу виявити багато коротко- та довготермінових природних циклів і сформувати наукові напрями з їх вивчення в сезонному і багаторічному вимірах.

Перший опис природи регіону Біосферного заповідника «Асканія-Нова» здійснено у тридцятих роках ХІХ століття управляючим німецькою колонією Новий Кеттен (з 1832 року Асканія-Нова) Францем Теетцманом, який узагальнив свої спостереження у публікації «Ueber die Sudrussische Steppen und uber die darin im Taurischen Gouvernement belegenen Besitzungen des Herzogs von Anhalt-Kothen», що вийшла друком у 1845 році. Саме ним були проведені перші спостереження за температурним режимом і встановлено його значну амплітуду як між сезонами, так і протягом доби, часом формування та тривалістю снігового покриву, визначено кількість опадів, зібрано перші гербарні зразки степових трав, досліджено продуктивність цілинного травостою. Всі ці знання на теперішній час є безцінним науковим доробком, який використовується у порівняль-

ному аналізі при виконанні сучасних досліджень, із застосуванням новітніх методик і технологій.

Зі створенням в Асканії-Новій Фрідріхом Едуардовичем Фальц-Фейном таких заповідних об'єктів як зоологічний парк (1874–1877), дендрологічний парк (1887), заповіданням цілинної ділянки (1898) сформувався унікальний природно-заповідний комплекс, який суттєво збагатив регіон видовим різноманіттям з не притаманними для степової зони видами. Окремі ідеї Фрідріха Фальц-Фейна, в частині акліматизації видів тварин у степову зону з інших широт, які перевірялися наступними поколіннями дослідників протягом десятиліть, стали реальністю. В Асканії-Новій у напіввілних умовах тепер постійно мешкають лісові види копитних тварин – олень плямистий, лань європейська, введена нова форма благородного оленя – асканійський марал, які цілорічно живуть посеред степу і витримують палюче сонце, пронизливі зимові вітри, а годуються тільки степовими травами. Значну частину року у загонах Великого Чапельського поду – блюдцеподібній степовій заповідній депресії – під відкритим небом проводять різні види антилоп, биків, зебр, зберігаючи при цьому притаманну їм стадну поведінку.

Весняна Асканія

Askania in spring

Не в Африці

Глобальне потепління, яке вже спричинило зміщення ареалів південних видів тварин на північ, цілком може призвести до того, що через певний час тропічні копитні в загонах Великого Чапельського поду зможуть цілорічно мешкати під відкритим небом. І це не може бути цілковитою фантазією, адже в цих широтах у минулому водилися і леви, і південні слони, і багато інших видів, нащадки яких населяють зараз африканські простори. Наслідки цього процесу вже реально відчула і Асканія-Нова. Багато видів птахів, які раніше мігрували через Асканію-Нову у теплі краї, тепер залишаються тут зимувати. У дендропарку з'явилися комахи з балканської та кавказької фауни, в регіоні заповідника оселився шакал – хижак, який в останні два десятиліття швидко просунувся з півдня на північ, розширюючи свій ареал навколо Чорного і Азовського морів.

Лімітуючим чинником для природного розмаїття в асканійських степах завжди була вода. Відкрите дзеркало у Великому Чапельському поді трималося здебільшого до середини літа, а потім висихало. До 1887 року ніхто не знав, що під Асканією-Новою на глибині від 45 метрів знаходиться басейн артезіанських вод. Саме він, після відкриття англійським інженером Вінінгом, став основним джерелом створення сучасної степової оази, яке і до сьогодні

It's not Africa

живить один із найбільших у країні Дендрологічний парк «Асканія-Нова» загальнодержавного значення на штучному зрошенні, наповнює ставки зоопарку та арики у Великому Чапельському поді.

Наявність водного дзеркала в центрі Великого Чапельського поду і ставків зоопарку приваблює навколородних птахів, особливо під час перельотів. Міграційні скупчення окремих видів птахів нерідко є найбільшими в Україні. Це викликано тим, що Асканія-Нова знаходиться на перехресті двох міграційних коридорів, Дніпровського та Азово-Чорноморського, а глибока антропогенна трансформація природи степів у всьому регіоні змушує птахів шукати прихистку саме на таких заповідних територіях. Подібні зони без турбування особливо важливі перед значними за дальністю перельотами через Чорне море. От і маємо тут осінні скупчення сірого журавля, гусей білолобих, різних видів куликів, мартинів від сотень до десятків тисяч одночасно. Це дійсно планетарне явище, яке тепер можна спостерігати в Асканії-Новій щорічно.

Але центральним заповідним об'єктом в Асканії-Новій, безумовно, є заповідний степ. Консервативна форма збереження природи, наближена до абсолютної заповідності, утримується тут з часів заснування першої заповідної ділянки «Стара»,

Осінь – чудовий декоратор

Autumn is an excellent decorator

яка і є праядром заповідника. Тут ми знаходимо той природний плин процесів, яким споконвічно характеризувалася природа південноукраїнських степів. У міжнародному сертифікаті, виданому 1985 року рішенням Бюро ЮНЕСКО про присвоєння заповіднику статусу БІОСФЕРНОГО, відповідність якому необхідно підтверджувати кожні 7 років, записано, що його територія є ЕТАЛОНОМ степів планети ЗЕМЛЯ. За результатами досліджень процесів і явищ, які відбуваються в його живій і неживій природі, здійснюється оцінка стану зональних екосистем. Це найбільший степовий резерват Європи і найдавніша за часом заповідання степова екосистема. Але, як показали дослідження, для забезпечення повноцінного спонтанного проходження процесів і вона замала. Діаметр заповідника повинен бути не менше 80 кілометрів, що є зовсім нереальним у сучасних умовах серед межиріччя Дніпро – Молочна, природу якого найбільше і представляє ця територія. А більших степових просторів навіть у Європі, які могли бути представлені одним масивом, вже взагалі знайти неможливо.

Вплив зовнішніх чинників однозначно відчутний, але природна степова екосистема ще здатна їх долати і відновлюватися, як це було споконвіку.

У цьому виданні, методами наукової фотографії, бо фото вилучені із серій фотосесій, які здійснювалися в процесі спостережень за окремими видами чи природними явищами, автор передає мінливість і багатогранність процесів у сезонному аспекті, що дозволяє приїжджим до Асканії-Нової зорієнтуватися, що чи кого, та у який час можна побачити в асканійських природних і штучно створених екосистемах, до яких є доступ шляхом участі у організованих екскурсіях.

Абсолютна більшість природних ділянок в межах територій, переданих у оперативне управління адміністрації установи, є режимними, куди доступ відвідувачів регулюється Положеннями «Про біосферний заповідник», «Про дендрологічний парк «Асканія-Нова» загальнодержавного значення», Колекцію тварин зоопарку, що становить національне наукове надбання. Їх необхідно виконувати задля збереження умов існування біорізноманіття природно-заповідного комплексу, заснованого унікальною особистістю Фрідріхом Фальц-Фейном, і який розвивався зусиллями поколінь науковців і фахівців різних профілів з кінця XIX століття і до сьогодення.

**Віктор Гавриленко,
заслужений природоохоронець України**

*Припорошено снігом
найбільший заповідний степ Європи*

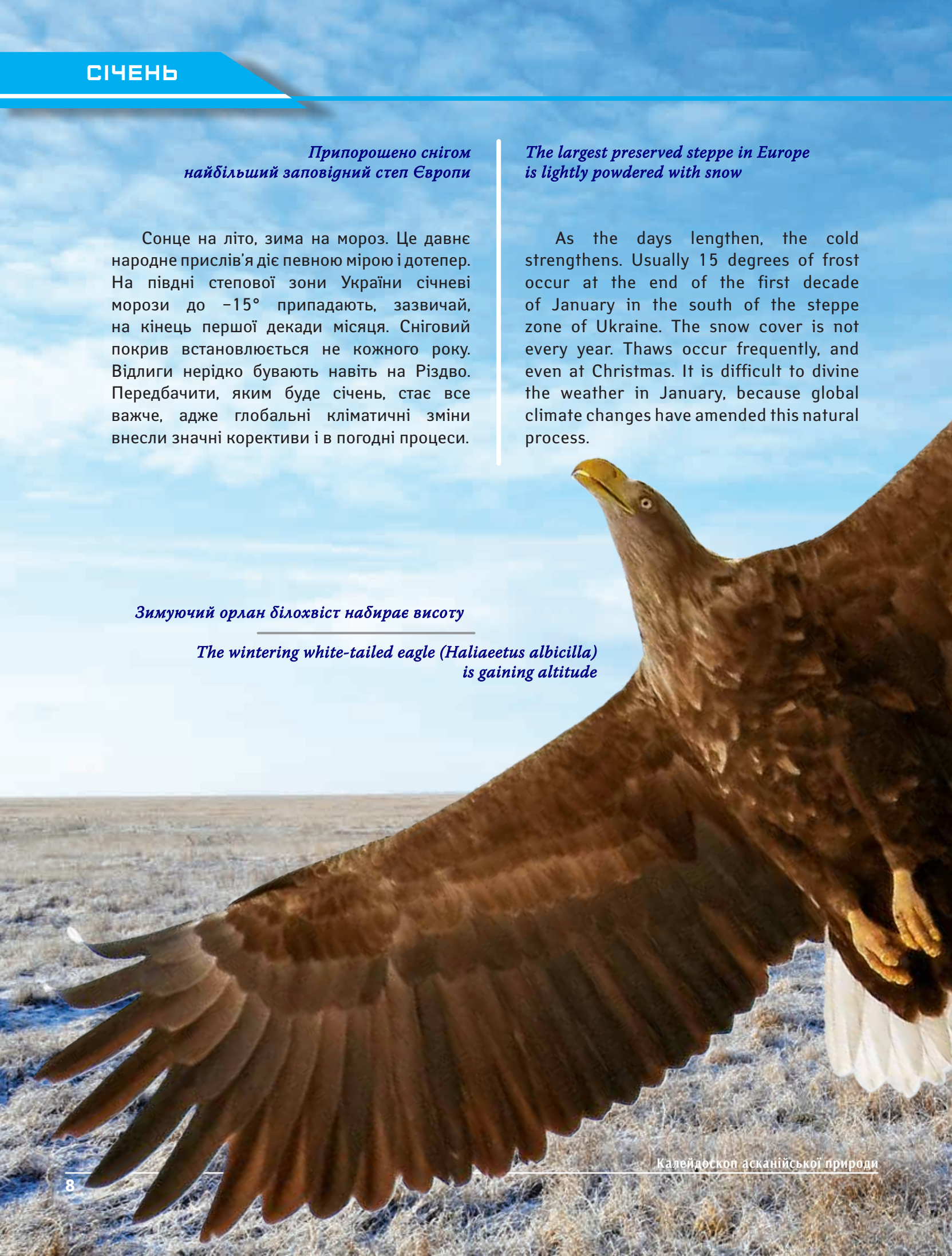
Сонце на літо, зима на мороз. Це давне народне прислів'я діє певною мірою і дотепер. На півдні степової зони України січневі морози до -15° припадають, зазвичай, на кінець першої декади місяця. Сніговий покрив встановлюється не кожного року. Відлиги нерідко бувають навіть на Різдво. Передбачити, яким буде січень, стає все важче, адже глобальні кліматичні зміни внесли значні корективи і в погодні процеси.

*The largest preserved steppe in Europe
is lightly powdered with snow*

As the days lengthen, the cold strengthens. Usually 15 degrees of frost occur at the end of the first decade of January in the south of the steppe zone of Ukraine. The snow cover is not every year. Thaws occur frequently, and even at Christmas. It is difficult to divine the weather in January, because global climate changes have amended this natural process.

Зимуючий орлан білохвіст набирає висоту

*The wintering white-tailed eagle (*Haliaeetus albicilla*)
is gaining altitude*

1. Велика синиця економить тепло
*The great tit (*Parus major*) saves warmth*

2. Вільшанка у холодну пору
розпушує пір'ячко і їй так тепліше
*Robin (*Erithacus rubecula*) fluffs
its feathers to get a little warmer*

3. Зимняк низько літає над землею
розшукуючи полівок
*The rough-legged buzzard (*Buteo lagopus*)
flies above the ground searching the voles*

JANUARY

Зайцю сірому є від кого втікати

*The European hare (*Lepus europaeus*)
has someone to escape from*

Пробіжка зледенілим степом

Running on the icy steppe

Зимовий асканійський парк

Winter Askanian park

До січня в природі вже задіяні всі адаптивні механізми для виживання в холодних умовах. У лисиць, вовків, зайців, куниць та багатьох інших ссавців повністю відростає зимове хутро, яке надійно захистить їх від буревіїв, характерних для степів. Борсуки забилися глибоко у нори і дрімають, економно використовуючи запаси жиру. «Задрімати» може і акліматизована єнотовидна собака. Дрібні мишовидні гризуни здебільшого залишаються активними, оскільки їх маленький організм швидко охолоджується і потребує постійного харчування. Цим не проминуть скористатись хижаки, які на них полюють. Ворогів у мишей та полівок досить багато. Це і домашній сич, і вухата сова, і сова болотяна, а ще частіше лисиці та куна кам'яна. Не прогавить нагоди помишкувати і вовк, якщо натрапить на поселення нориці гуртової чи курганцевої миші. Тут чітко діє правило, що більший меншого тусає та ще й їсть.

*Одинока сосна
посеред великої степової галявини*

Калейдоскоп асканійської природи